

Тема 7. Ритуальна функція мови та її реалізація в конфесійному стилі

1. Функціонування конфесійного стилю в давньоруськоукраїнський (XI-XIII) період.
2. Жанрово-стильова розбудова конфесійного стилю в староукраїнський період (XIV-XVIII ст.)
3. Стан конфесійного стилю в новоукраїнський період.
4. Основні риси сучасного конфесійного стилю та сфера його застосування, підстили конфесійного стилю.

ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Жанри і стилі в історії української літературної мови. Київ : Наукова думка, 1989. 284с.
2. Русанівський В.М. Історія української літературної мови. Київ : АРтеК, 2000. 387с.
3. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ : Либідь, 1995. 283с.

Додаткова

1. Бабич Н. Д. Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки: збірник науково-дидактичних праць. Чернівці, 2009.
2. Грималовський І. С. Мова української духовної поезії XVIII – початку XIX століття: Дис. ... канд. філол. наук / Чернівці, 2006.
3. Дзюбишина-Мельник Н. Я. Стильово-стилістичні орієнтації сучасного конфесійного стилю . *Єдиними вустами: Вісник Інституту богословської термінології*. Львів, 1998. №2.
4. Задорожний В. До проблеми розвитку конфесійного стилю сучасної української літературної мови . *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 13-15 травня 1998 року*. Львів: видавництво ЛПБА, 1998. С. 137-145.
5. Задорожний В. Як треба читати тексти кирилівського письма. *Дивослово*. 2004. №2. С. 22-25.

6. Німчук В. В. Українська мова - священна мова. Українські переклади Святого Письма . *Людина і світ*. 1991. № 11-12. С. 28-32; 1993. -№ 1.-С . 35-39; № 4-5. -С. 14-19; № 6-7. С. 26-32; № 8-9. С. 20-24; № 10-12. С, 26-31.
7. Німчук В. В. Українські діалектні переклади Св. Письма. *Українське і слов'янське мовознавство : матеріали Міжнар. конф. на честь 80-річчя проф. Й. Дзендзелівського*. Ужгород, 2001. С . 383-389.
8. Німчук В. В. Християнство й українська мова. *Українська мова*. 2001. № 1. С. 11- 31
9. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Хвалімо Бога українською мовою. Вінніпег, 1962. Видання третє, доповнене і перероблене. Луцьк, 1992. 20 с.
10. Павлова І. Лексика конфесійного стилю. *Дивослово*. 2001. №1.С. 18-24

1. Функціонування конфесійного стилю в давньоруськоукраїнський (XI-XIII) період

Якщо всі розглянуті стилі упродовж століть, починаючи від часів Київської Русі, виявляють дуже чіткі ознаки динаміки в розбудові підстилів, жанрів, змінах мовних засобів оформлення, то конфесійний стиль – найменш динамічний та консервативний в усіх планах. Адже головні ознаки конфесійного стилю в основному сформувалися за часів пізньої Київської Русі, і хоч він активно розвивався у XVI – XVII ст., але, крім зміни мовної форми та незначної розбудови жанрів незначно трансформувався.

Конфесійний стиль бере початок з часу запровадження християнства як державної релігії Київської Русі (988 р.), разом із якою було цілком запозичено й стиль відправ, церковну літературу, обрядовість, і відповідно службову мову - старослов'янську. Після офіційного введення християнства як державної релігії в Київській Русі книги, необхідні для церковних відправ та обрядів, — Євангеліє, Апостол, Псалтир, Служебник, а також Мінея — поширюються повсюдно. Перші примірники цих старослов'янських книг на Русь привезено з Болгарського царства, яке переживало тоді добу свого піднесення.

Оцініть хоча б кількісне представлення оригінальної та перекладної конфесійної літератури за століттями:

XI століття

Остромирове Євангеліє 1056–1057 рр.

Реймське Євангеліє XI ст.

Ізборники Святослава 1073 р. та 1076 р.

Архангельське Євангеліє 1092 р.

Путятинна Мінея

Синайський Патерик

Кондакар (збірник церковних піснеспівів) кін. XI – поч. XII ст.

Пандекти Антіоха,

Чудовський Псалтир

Слова (іх 13) Григорія Богослова.

Слово о законѣ і благодаті київського митрополита Іларіона

Съказание и страсть и похвала... Бориса и Глѣба

Житіє Феодосія Печерського

XII століття

“Хоженє” ігумена Данила (опис подорожі 1106–1107 рр. до Палестини)

“Моленіє” Данила Заточника

твори Кирила Туровського

Мінеї служебні

“Поученія” Кирила Єрусалимського

Тріодь цвітна

Мстиславове Євангеліє близько 1117 р.

Юрійівське Євангеліє 1119–1128 рр.

Галицьке Євангеліє 1144 р.,

Добрилове Євангеліє 1164 р.

Христинопільський, або Городиський Апостол

Житіє Сави Освященного, “Ліствиця” Івана Ліствичника

Мінеї

Тріоді

Виголексинський збірник

Устав студійський церковний і монастирський та ін.

XIII ст.

Києво-Печерський

Твори Серапіона

Галицьке Євангеліє 1266–1301 рр.

Євсевієве Євангеліє 1283 р.

Оршанське Євангеліє

Холмське Євангеліє

Лавришівське Євангеліє

Апокаліпсис з тлумаченнями Андрія Кесарійського

Кормча (Рязанська кормча) 1284 р.

Служебник Варлаама Хутинського кін. XII – поч. XIII ст.

Ліствиця” Івана Ліствичника

Житіє Сави Освященного та ін.

На сьогодні можемо цілком об’єктивно оцінити типи книг, які переписувалися й перекладалися для обслуговування потреб православ’я, а за ними сформувати уявлення про підстилі давнього конфесійного стилю. Як мінімум, їх було чотири:

1) літургійно-богословський (*Остромирове Євангеліє* (1056 -1057рр.), *Реймське Євангеліє* I пол. XI ст., *Архангельське* (1092 р.), *Добрилове* (1164 р.) Євангелія, *Городиський Апостол* (XII ст), *Бучацьке Євангеліє* (XII ст.); служебники, требники, службові Мінеї (збереглись із к. XI ст.);

2) проповідницький представлений від часів запровадження християнства перекладними творами (проповіді *Іоанна Златоустого*, *Єфрема Сирина*, *Василія Великого*, *Григорія Богослова*, *Теодора Студита*, «*Ліствиця*» *Іоанна Ліствичника*, «*Богословіє*» *Іоанна Дамаскина*, *Учительні євангелія*), а з к. XII-XIII століть – оригінальними

(«Притча про душу і тіло», «Слово в неділю на Великодні» Кирила Турівського);

3) житійно-історичний підстиль(агіографічний) представлений перекладними творами (Сінайський патерик, Скитський патерик, Афонський патерик, Єгипетський патерик) та оригінальними («Пам'ять і похвала князю Володимирі», «Житіє Бориса і Гліба(«Чтеніє») та «Житіє Теодосія Печерського» Нестора, Ліствиця Іоанна Ліствичника, Похвала преподобному отцю нашому Теодосію», «Києво-Печерський патерик»);

4) підстиль повчань, який ми ризикуємо виділити окремо за сукупністю стилєвих та мовних ознак, хоча про окремішність цього підстилю чомусь у науковій літературі чітко не говорять (повчання києво-печерського ігумена Теодосія, «Про кари Божі і про раті» Серапіона, «Повчання архієпископа Луки до братії» Луки Жидяти; «Про кари Божії», «На велику Чотиридесятницю», «Повчальне слово до келаря», «Запитання до Ізяслава...» Теодосія Печерського).

Очевидно, окремими жанрами слід вважати:

апокрифи («Житіє Андрія Юродивого», «Откровення апостола Павла», «Откровення Мефодія», «Хожденіє Богородиці по муках»);

паломницький (пілігрімський) жанр: «Життя і ходіння Данила, руської землі ігумена»);

жанр молінь: «Слово» і «Моління» Данила Заточника.

Поза всяким сумнівом найбільш шанованим із наведених творів було Святе Письмо (відомі два типи Святого Письма: повний – із чотирьох Євангелій, Діянь, Послань апостолів і Одкровення Івана Богослова та короткий тип(апракоси) – недільні євангелія та Апостол). До таких найдавніших пам'яток відносимо «Остромирове євангеліє» 1056 - 1057 рр.

З інших книг, на який опирався давньоруськоукраїнський конфесійний стиль дуже поширеним і читаним навіть удома був Псалтир через літургійну

поезію, зрозумілу пересічному слухачеві й читачеві. За прикладом Візантії Псалтир був в Україні тривалий час шкільним підручником (аж до XIX ст. в окремих регіонах і школах (здебільшого дяківських)). Популярним був гадательний Псалтир, списки якого маємо з XI ст.

Лексика. Свого часу І. Огієнко, аналізуючи лексику старослов'янської мови, відзначив потужний грецький вплив. Учений стверджує: «До нашої мови увійшла в досить великому числі грецька термінологія, грецькі імена й дуже багато слів зі словника культури». І. Огієнко звертав увагу й на те, що грецькі запозичення мали свою специфіку: «Ми переймали слова тільки для тих розумінь, яких до того в себе не мали, напр.: Ангол, літургія, амвон і т. ін.».».

Лексика, яка обслуговувала конфесійний стиль означеного періоду була грецька або старослов'янська за походженням і проникла в X столітті уже як сформована чітка система лексико-тематичних груп:

1) назви приміщень, споруд, поселень (*ЦЕРКОВЬ, ДОМЪ, ХРАМЪ, ОБИТЬЛЬ, КЛИРОСЪ, КЛЪТЬ, ДОМЪ БОЖИИ, ОБИТЬЛЬ ЧЮДОТВОРЦА, вівтар, іконостас, солея, амвон, боковий вівтар, паперть*). Уже на українському ґрунті могли утворюватися численні синонімічні ряди з запозичень та питомих слів (*ЦЕРКОВЬ - ХРАМЪ - ДОМЪ - БОЖЬНИЦА - СВЪТИЛИЩЕ - СОБОРЪ; МАНАСТЫРЬ - МНИШНИЦА - ОБИТЕЛЬ-ЛАВРА*);

2) позначення церковних предметів, церковного начиння, облачення, культових атрибутів: *ОЛТАРЬ - ЖЕРТВЕННИКЪ - ПРЕСТОЛЪ; КЕЛИЯ - КЛЪТЬ - КЛЪТКА; АНАЛАВЪ - ПАРАМАНДЪ, ЕПИГОНАТИЙ - НАБЕДРЕННИКЪ, АНАЛОИ, ИКОНОСТАС, камилавка, ладан аналой, икона, иконостас, интидия, божница, голубец, очелье, распятие, крест; анафора, кадило, антимінс, дискос, потир, просфора, фелон, орарь, омофор, камилавка, митра;*

3) найменування осіб по відношенню до християнської віри: представників духовних санів, чинів, станів, віруючих і невіруючих людей і іновірців, ченців і мирян: *ИЕРОДИАКОНЪ, ПАТРИАРХЪ, ПРЕСВИТЕРЪ - ПОПЪ - ИЕРЕИ - СВЯЩЕННИКЪ, ИГУ-МЕНЪ - НАСТАВНИКЪ - НАСТОЯТЕЛЬ, АРХИЕРЕИ - ВЛАДЫКА, МНИХЪ - МОНАХЪ - ИНОКЪ - ОБЫДЕЖИТЕЛЬ - БРАТЬ - КАЛУ-ГЕРЬ - ЧЪРНОРИЗЫЦЪ - ЧЪРНЫДЬ;*

4) слова, що позначають головні християнські поняття: *Бог, душа, Символ віри, праведність, святість, гріх, молитва, свята Трійця, Святий Дух, Спаситель, апостол, Євангеліє, Церква, сповідь, Савоаф, Йегова, Мессия, Богородиця, Люцифер, серафим, херувим, апостол, пророк.*

5) найменування богослужінь: *обідня, утрєня, всеношна, мєса, літія, літанія, хрещєння, миропомазання, покаєння, причащання, шлюб, елеосвящєние, проскомидія, євхаристія, молебєнь, панахида;*

6) елементи церковного календаря: *церковні свята, богослужбове коло, добові богослужіння, Великдень, Різдво Христове, Трійця, Благовіщення, Великий піст, страсний тиждєнь, поминальна субота.*

У найважливіших збережених пам'ятках як того періоду (наприклад, найдавніших Євангеліях), так і в сучасній конфесійній сфері (перекладених українською мовою Євангелії, требниках, служебниках) спостерігаємо відмінну від світських пам'яток лексику й **стилістику** в таких позиціях:

- 1) надуживання складними словами: *любоді~~а~~ніє, лъжєсьвѣдѣнїѣ, лъжипослухъ, лъсєпророк, прєсвітлий, рівнославий, Богородиця, Богоматір, чудотворець, чоловіколюбний, Богочоловік, чинопокладання, священнодіяння, колінопреклоніння, Місяцєслов, Молитвослов, всепріступність, водосвяття, рукопокладєння, священнодія, хлібопрєломлєння, Часослов, хрєстоносєць, хрєстовоскрєсний, церковнослужитєль, чудотворець, триєдиний.* Найбільше складних слів із першими компонентами благо-, бого-, добро-: *благовоління, благодать, благословєння, боголюбивий. Богородиця, богослов, добросєрдя, доброчєсність, доброчинєць.*
- 2) численні дієслова, більшість із яких характеризувалася широким семантичним діапазоном(полісемія): *багрити, омакати, помазати, сєлити, направл~~я~~ти сѧ отъметати, прилагати, казати, варити, готувати, пєти, оуготовати, низъвр~~ѣ~~ти;*

- 3) мікростилістеми словотвірного характеру на зразок: *воздати, одкровення, об'явлення, взивати, воздати, воздаяніє, возсідати* (маркер-префікс *воз-*); *сотворити, сотвореніє, уповати, упованіє, блаженний*. Маркерами були суфікси *-ство, -тва, -тель*: *божество, священство, молитва, вседержитель, покровитель, спаситель, хранитель*;
- 4) слова-символи та словосполучення типу: *Небесний Отець, Царство Боже, Святий Дух, Свята Трійця, раб Божий, Тайна вечеря, Ваше Блаженство, Служба Божа, Ваша Всесвятосте, Ваше Високопреосвященство, дар праведності, гріховність тіла, усі люди – Божий храм*;
- 5) розвинена синонімія:
- семантичні синоніми – *Боже Слово, Друга Особа Божа, Слово Предвічне, Світло від Світла* (божественна природа Христа); *Ягня, Відкупитель, Спокутувач* (жертвовність Ісуса); *Пречиста Діва Марія, Пренепорочна Діва* (дівоцтво Марії); *Богородиця, Мати Божа* (її Богоматеринство);
 - стилістичні синоніми: *ветхий – старий, блаженний – щасливий*
 - семантико-стилістичні (мають як значеннєві відтінки, так і стилістичні відмінності) – *прохання, благання, моління, воання*;
 - родовидові (ієрархічні) синоніми: *гріх – тяжкий гріх, піст – Різдвяний піст* тощо.
- 6) Специфічна тропіка:
- перифрази : *Царю небесний, Душе істини, що всюди єси і все наповняєш. Скарбе добра і життя Подателю, прийди і вселися в нас... (так називають Святого Духа); Пресвята Богородице Діво. Цариця небесна, вища від Ангелів і Архангелів, чесніша від усього видимого й невидимого, Ти – краса святителів, Ти – сила мучеників, Ти – дів чистота й слава, Ти – радість матерів, Ти – для дітей мудрість, Ти – поміч вдів і сиріт... ;*

- епітети: *слово живе, вічне, святе і слово облудне, марнотне, лихе; Предобрий Ісусе, правдивий єдино-родний Сине божий!; Найдобротливіший Боже!; Незміримий Боже!; Найліпша і найславніша Діво Маріє...; Святий, всечесний Йосифе!;*
- алегорії: *Не давайте святощі псам і не кидайте перлів ваших перед свині, щоб не потоптали їх ногами своїми, й, обернувшись, не порвали й вас» (пси і свині – люди злі й нечестиві); Входьте вузькими ворітьми, бо просторі ті ворота й широка дорога ведуть на погибель; вузькі бо ворота й тісна дорога ведуть до життя» (вузькі ворота – добре, благочестиве життя; а коли недобре, то в дверях гріх підстерігає); Уся земля нехай поклониться Тобі і співає Тобі, нехай же співає імені Твоєму, Всевишній;*

7) інверсійний порядок слів у реченні та словосполученні, що підкреслює урочисту піднесеність мови релігійного змісту: *Не може родить добре дерево плоду лихого, ані дерево зле плодів добрих родити* (Євангеліє від св. Матвія 6.7). Інверсія є нормою виразів: *Матір Божя, Син Божий, Різдво Христове, Господь Всемогутній, Агнець літургійний, Хрещення Господнє, Хліб Святий, Служба Божя, Піст Великий, Стрітення Господнє* тощо;

8) етикетні одиниці: *Христос воскрес! – Воістину воскрес!; Слава Ісусу! – Навіки слава!; З Божем днем Вас!; З Богом!; Мир дому сьому і всім живущим у ньому та ін.*

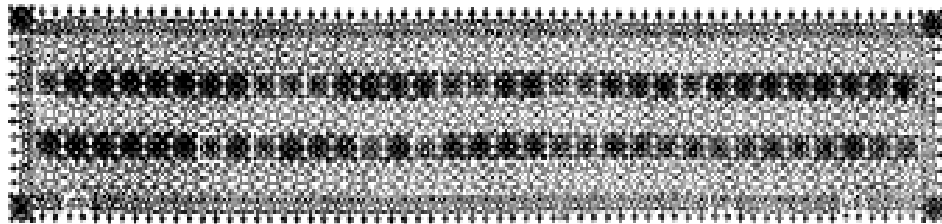
Мовою конфесійного стилю означеного періоду була винятково старослов'янська мова з усіма її фонетичними, лексичними, граматичними й стилістичними особливостями. АЛЕ(!) у лексиці старослов'янських канонічних текстів був великий відсоток слів, чужих живій мові східного слов'янства, незрозумілих звичайному слухачеві (або читачеві). Витіснення таких елементів у канонічних книгах стає дуже помітним від початку XII до кінця XIII ст. Першопричиною зміни специфічних старослов'янських слів

староукраїнськими було прагнення зробити конфесійні тексти доступними для розуміння світського населення й нижчого духовенства. Уже в Галицькому євангелії 1144 р. спостерігаються порівняно із старослов'янськими текстами часткові відмінності в перекладі (наприклад, *черевьє* замість *сапогы* (пор. нинішнє *черевики*); *сквозѢ нивы* замість *сѢбанія*; *възва* замість *пригласи*; *жизнь* замість *животъ* та ін.).

Або, наприклад, у Юр'ївському євангелії 1119 — 1128 рр.: *бързо* — *скоро*; *другыи* — *нѢкыи*; *заякливъ* — *гоугнивъ*, *нѢмъ*; *крина* — *съпоудъ*; *коурица* — *кокошь*; *околь* — *лѢха*; *послоухъ* — *сѡвѢдѢтель*; *посохъ* — *дреколь*, *дрьколь*; *прозывати* — *нарицати*; *пронырство* — *лоукавьство*; *соха* — *дрьколь*; *тѢскъ* — *точило*; *оутваряти* — *красити*; *оутомити* — *оумоучити* та ін. Ці факти свідчать про конкуренцію двох мов-староукраїнської та строслов'янської у конфесійних текстах. Так формувалася староукраїнська редакція (варіант) старослов'янської мови шляхом введення живомовних елементів у старослов'янські тексти.

Отже, на к.ХІІІ-поч.ІVст. можна говорити про те, що ритуальну функцію безальтернативно виконувала тільки старослов'янська мова, але літературна староукраїнська мова вже починала складати їй конкуренцію.

ТЕКСТИ:

Н Г

Т

Б

БѢА : ѠНОАНА : ГЛА : А :

Ю 1. 1.

БЖОННѢСЛОВО

Н СЛОВОБѢОТЪ

БѢА . Н БѢБѢ

2

СЛОВО ѢСБѢ

Н С К О Н Н О У

3.

БѢА Н ТѢМЪ БОАБЪМЪ

ШѢ ѢН БѢЗ Н Е Г О Н И

У Ъ Т О Ж Е Н БѢМ О Т Ъ

4.

Н Ж Е БѢМ О Т Ъ Ѣ Т О

М Ъ Ж И В О Т Ъ БѢ . Н

Ж И В О Т Ъ БѢ СѢ БѢ Т Ъ

Ь У А О БѢ К О М Ъ Ѣ Н СѢ БѢ

Т Ъ БѢ Т Ъ М Ѣ О БѢ Т И

Т Ъ С А . Н Т Ъ М А Н Г О

6. Н С О БѢ А Т Ъ Ѣ БѢ М Е Т Ъ

У А БѢ К Ъ П О СѢ А А Н Ъ

О Т Ъ БѢА . Н М А Н М О У

7. Н О А Н Ъ Ѣ Т Ъ П Р И ДѢ

В Ъ СѢ БѢ ДѢ Т Е Л Ъ

О Т В О . Д А О БѢ БѢ ДѢ Т Е

13. τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Οἱ ἐκ ἐξ
αἱμάτων. ὁδὲ ἐκ θελή-
ματος σαρκὸς,

: ВЪ ПОНЕДѢЛЬНИКЪ. СЪТѢА.
 : НЕ СЪТѢНУХА ПЪАДѢ.
 : ГЛА. А. ИСПОВѢДАТЬСЯ
 : УОУДѢ: ЕКАНГЕЛИИ:
 : ОТЬНОМА. ГЛА. В.

18. **ΑΝΗΚΤΟΖΕΝ**

*ἐρχόμενος, ἐμπροσθέν
μη γέγονεν' ὅτι
πρώτος με ἦν*

Глаголю¹⁾ ѿа²⁾ архіеі³⁾кпа
 константина града. како
 адамъ созданъ въ. и како
 дш⁴⁾(оу е)зю. и ѿ⁵⁾ стрѣти гни. и ѿ
 5 дш⁶⁾. ги ваген ѿче⁷⁾.
 Доври т(е)рпѣніа плоды. до-
 врин⁸⁾ плодъ. иже трудомъ
 послѣдуютъ⁹⁾. благыи¹⁰⁾
 во¹¹⁾ плодъ доврин¹²⁾. тру-
 10 ды во ражаютъ доврн-
 и¹³⁾ нравы. труды¹⁴⁾ во оукраша-
 ютъ¹⁵⁾ постное ѿвѣщаніе.
 труды исправляются¹⁶⁾ сеѣ-
 тлостію¹⁷⁾ оученіи¹⁸⁾ воинъст-
 15 ву. труды же стрѣтными цѣт-
 ко нѣное¹⁹⁾ ѿверзають²⁰⁾ нѣтъ намъ²¹⁾.

се¹⁾ оубо на²⁾ предлежащее въ³⁾ ѿ-
 вѣщаніи⁴⁾ повѣмъ⁵⁾. егда бѣ со-
 твори вселенію⁶⁾. оукраси бѣ⁷⁾
 нѣво слнцѣ и мѣсцелю и зѣв-
 5 здами. и земаю такоже оу-
 красни⁸⁾ рѣками источни-
 ки⁹⁾ пропойсай цвѣтци и са-
 ди¹⁰⁾. и море пѣскомъ¹¹⁾ ѿгради¹²⁾.
 и всаку¹³⁾ лѣюту миру поло-
 10 жын¹⁴⁾. ѿкоже многажды гла¹⁵⁾
 рекын. созда¹⁶⁾ и створи миру
 сему рукотворена¹⁷⁾ елку. со-
 зда же и ѿна¹⁸⁾ подобна¹⁹⁾ скотомъ.
 и четвероногому²⁰⁾ зѣври и
 15 скоту. словомъ точно по-
 велѣ ѿзиди ѿ земаа. да изве-
 деть ѿ²¹⁾ земаа. работнаа²²⁾ во²³⁾
 точною словомъ выша еса²⁴⁾.
 создание же бнѣ²⁵⁾ ѿбраза. ру-
 20 кою бнѣю созданъ²⁶⁾ въ. не ѿко

XIV (IX, Н). Княже мой, господине!¹ Избави мя от нищеты сея,² яко серну³ от тенета, аки птенца⁴ от кляпца, яко утя от ногти⁵ носимаго ястреба, яко овца⁶ от усть лвовъ.⁷

XV (X, Н). Азъ бо есмь, княже,⁸ аки древо при путн: мнози бо⁹ постѣкають его¹⁰ и на огонь мечють;¹¹ тако и азъ¹² всѣм¹³ обидимъ есмь, зане ограженъ есмь¹⁴ страхомъ грозы твоеа.

XVI (XI, Н). Яко же бо олово гинеть часто разливаемо,¹⁵ тако и человекъ,¹⁶ приемля¹⁷ многия бѣды. Никто¹⁸ же можетъ соли зобати, ни у¹⁹ печали смыслити;²⁰ всякъ бо человекъ хитритъ и мудритъ²¹ о²² чужен

бѣди, а о¹ своемъ не можетъ смыслити. Злато съкрушается² огнемъ, а человекъ напастьми; пшеница бо много³ мучима⁴ чистъ хлѣбъ являетъ,⁵ а в печали обрѣтаетъ человекъ⁶ * умъ свръшенъ.⁷ Молеве,⁸ княжи,⁹ ризы бѣдятъ,¹⁰ а печаль человека; печалну бо мужу засышють¹¹ кости.

XVII (XII, Н). Аще кто в печали¹² человека призритъ, какъ¹³ студеною водою напоить во зноиный день.

XVIII (XIII, Н). Птица¹ бо радуется² весни, а младенецъ³ матери;⁴ весна⁵ украшаетъ цвѣты землю, а ты⁶ оживляеши вся⁷ человекы милостию своею, сироты и вдовицы, от велможъ погружаемы.⁸

XIX (XIV, Н). Княже мой,⁹ господине!¹⁰ Яви ми зракъ лица¹¹ своего,¹² яко гласъ твой сладокъ, и¹³ образъ твой¹⁴ красенъ; медъ¹⁵ истачають устнѣ¹⁶ твои, и посланіе твое¹⁷ аки рай [с] * плодомъ.¹⁸

2. Жанрово-стильова розбудова конфесійного стилю в староукраїнський період (XIV-XVIII ст.)

Н. Я. Дзюбишиної-Мельник у працях «Ще один стиль сучасної української літературної мови» та «Стильово-стилістичні орієнтації сучасного конфесійного стилю» відзначає, що приблизно з XIV ст. перекладні культово-релігійні твори читалися по-українськи. Цьому сприяло те, що докорінно змінилася ситуація, коли в другій половині XV – XVI ст. на зміну візантійсько-християнській культурній добі з її ідеологією теоцентризму прийшла доба Відродження та ідеологія антропоцентризму (А. Передрієнко). Нова доба не тільки викликала інтенсивний процес гуманізації культури, мистецтва, літератури, але й принципово, у світоглядному плані, сприяла переходу літературної(старослов'янської) мови культу на староукраїнську основу. З'являються переклади староукраїнською мовою конфесійних творів (“Четы” 1489 р., “Пересопницького Євангелія” 1556 – 1561 рр., “Крехівського Апостола” 1560 р.), розвиваються підстилі й жанри, пограничні між світською та церковною сферою (шкільні релігійні вірші, релігійна драматургія, полемічні твори та ін.). Саме так старослов'янська мова починала передавати ритуальну функцію староукраїнській літературній мові.

У XIV – першій половині XVI ст. старослов'янська мова втрачає свої позиції як літературний (єдино можливий) спосіб передавання ритуальної функції. Причиною цього була зміна уявлень тогочасної інтелігенції, за якими церковнослов'янська мова асоціювалася зі священністю, найвищим ступенем освіченості й недоторканністю. До цього спричинилися перекладачі, які намагалися виробити адекватні способи вербалізації, шукали оптимальний варіант «зрозумілість + освіченість» щодо церковно-релігійних понять і текстів.

До того ж численні містичні й раціоналістичні рухи – покутництво, богомільство, ісихазм, перекладацький гурток „жидовілих”, гуситство та ін. увиразнювали багатоманіття способів осягнення релігійної віри, знімали монополію на духовне життя.

Згадане предавання монополії виявилось в тенденціях до свідомого порушення традиційних старослов'янських літературних норм (поява числених варіантів у графіці, орфографії, стилістиці, лексиці), тіснішої взаємодії старослов'янської й живої народної мов на сторінках конфесійних текстів(глоси). Прикладом такого вияву нових закономірностей були нові редакції, доповнення старих пам'яток (Арсеніївська (1406 р.) і Касіянівські (1460 р.; 1462 р.) Євангелія, редакції Києво-Печерського патерика та нові переклади „Пісня пісень Соломонових” XV чи початку XVI ст.; С(ъ)казаніє о Сивил(ъ)лє п(ъ)р(о)рчици, XVI ст., Четья-мінея 1489 р., інші конфесійні тексти:

XIV-XV століття:

Пісня пісень
Пророцтва Даниїла
притчі Соломонові
Плач пророка Єремії
Книги Есфір
Київський патерик (редакція XV ст.)
Лаврське Євангеліє середини - 2-ї пол. XV ст.
Київський Псалтир 1397 р.

XVI століття

Учительні Євангелія (Нягівські повчання XVI ст., Скотарське учительне Євангеліє 1588 р.)
полемічний твори Герасима Смотрицького, Івана Вишенського, Христофора Фіلالета, Стефана Зизанія
Пересопницьке Євангеліє 1556–1561 рр.
Літківське Євангеліє 2-ї пол. XVI ст.
Євангеліє Валентина Негалевського 1581 р.
Крехівський Апостол
Казаньє святого Кирила патріарха ієрусалимського о антихристѣ” Стефана Зизанія 1596 р.

Книжиця 1598 р.

Острозька Біблія 1581 р.

Апостол 1574 р.

ХУІІ-ХУІІІ століття

Твори полемічної, церковно-ораторської прози, теологічні трактати (Йов Борецький, Іпатій Потій, Мелетій Смотрицький, Захарія Копистенський, Петро Могила, Кирило Ставровецький-Транквіліон, Йоаникій Галятовський, Антоній Радивиловський)

Підручники й трактати з теології: Богословія нравоучителная(1751 р.), Науки Парохіальні(1792 р.), Ифіка ієрополітика, или Філософія нравоучителная (1712)

Богогласник (1790–1791).

Ці та інші пам'ятки дають можливість стверджувати, що конфесійний стиль ХІУ-ХУІІІ ст. функціонував у таких же підстилях, як і в попередню добу, утім окремі з них набули розширення й трансформації за рахунок конкуренції двох мов(старослов'янської та староукраїнської).

З'явилися й нові підстилі:

- полемічний
- катехізічний, або навчально-релігійний.

Полемічний стильовий різновид відображав міжконфесійну полеміку, яка набула свого розвитку у ХVІ-ХVІІІ ст. До полемічного письменства належать десятки творів: «Історія про одного папу римського», «Ключ царства небесного» Герасима Смотрицького, трактати Клірика Острозького, «Апокрисис» Христофора Філарета, твори Мелетія Смотрицького (жанр плачу, «ляменту») та ін. Полемічні твори були своєрідним синтезом текстових фрагментів із богослужбних книг, Святого Письма, творів Отців Церкви, духовної, морально-навчальної літератури та власних надбань автора, сформульованих на захист певних переконань чи на спростування позицій опонентів. Але головне - поєднання «високого» й «народного» способів висловлювання вперше спостерігаємо саме в полемічних творах.

Серед полемістів того часу знаковим постає Іван Вишенський. Його улюблений жанр – епістолярна форма соборного послання, а стиль письма якраз дозволяє виявити конкуренцію двох мов у межах конфесійного твору та створити уявлення про загальні риси середньовічної теологічної полеміки:

- простота і ясність викладу;
- «момент присутності», що створює «імітацію діалогу»;
- емоційність, експресія, котра досягається за рахунок «допиту» опонента, внутрішньої незгоди з ним, запальності, звинувачень;
- використання біблійних мотивів, образів, міфів, притч;
- градація;
- використання анафор, епіфор, наскрізних висловів-рефренів;
- вживання яскравих неологізмів;
- риторичні оздобы полемічного письма - звертання, запитання, оклики;
- гротескно-сатиричне зображення дійсності, наявність карикатурних портретів.

Утім полемічний стиль проіснував на злобу дня дуже недовго й занепав, як тільки духовенство дійшло згоди у злитті конфесій(виник греко-католицизм). Та все ж яскраві й дієві мовні особливості цього підстилю заклали підвалини публіцистичного стилю української мови в майбутньому.

З 1686 року українська церква, а разом і служба в ній українською мовою були заборонені. Від першої чверті XVIII ст. українськомовні книжки релігійного змісту й твори церковнослов'янською мовою української редакції виходили тільки на землях на захід від Дніпра (крім Києва, що перебував у складі Росії), бо цар Петро I указом 1720 р. заборонив на Гетьманщині, що входила до складу імперії, друкувати книжки, мова яких навіть у деталях відрізнялася б від книг російського друку. Але проповіді в церквах українською мовою звучали не тільки в регіонах, що були під Польщею, пізніше – під Австрією, але й на підросійських теренах.

Очевидно тому українська мова так до кінця й «не встигла» в усіх підстилях конфесійного стилю повноцінно реалізуватися в церковно–

релігійному житті до к.ХУІІ-ХУІІІст. й виконувати ритуальну функцію, адже задля цього в ній повинні були б утворитися специфічні стилістичні й лексико-граматичні засоби.

Отже, старослов'янська мова в ХУ-ХУІІст. все більше втрачала права в царині конфесійного стилю, й починала передавати ритуальну функцію староукраїнській літературній мові, що виявилось як у мовному плані, так і в появі нових синкретичних (міжстильових: у яких відбито риси конфесійного, публіцистичного, риторичного) піджанрів.

ТЕКСТИ

Молюся Богови, да будите душею чисти и тѣломъ добри, здрави, съ женами и съ дѣтии, да исполнявали бы есте заповѣди Христовы, вѣру праву къ святѣй Троици, любовь другъ къ другу, правду и цѣломудріе, милостыню, исповѣданіе грѣховъ своихъ и и-миже угрожаемъ Богу. Христосъ глаголетъ:¹ имѣяй заповѣди моя [и] съблю-дая, то есть любяй мя, возлюбленъ бу-детъ Ісусъ Христомъ, исполняйте за-повѣди моя². Апостолъ глаголетъ: вѣра безъ дѣлъ мертва³ есть, тако и дѣла безъ вѣры. Милостынею бо и вѣрою очищаются грѣси. Многажды писахъ

вамъ къ священникомъ и мнихомъ, како пребывать, — священство, еже отъ Святаго Духа пріаєте, чисто и не-порочно съблюсти; како людей Божи-ихъ....⁴ходяще по мятежному сему міру и грѣхи сътворяющихъ, лжущихъ⁵, обидящихъ, клятвопреступленіи и инymi грѣхи сътворяющихъ. И вторымъ поученіемъ хочу васъ утѣшити, зане стезающимъ многымъ воспріати предъ судомъ Христовымъ⁶ преже о свя-тѣмъ крещеніи, еже пріахомъ, о свя-щенствѣ другое, и третіе о дѣтѣхъ своихъ духовныхъ. Понеже тако есть, какимъ намъ быти, понеже за все,

елико есть, намъ отвѣтъ дати, да въ семъ мірѣ сіающимъ, яко съ слезами¹, яко ученици Христовы, по его слову; глаголетъ бо: «да просвѣтятся свѣтъ вашъ предъ чловѣкъ, да видѣвши ваша добраа дѣла, прославятъ Отца вашего, иже есть на небесѣхъ.»

.....
.....
.....² учащему же, а не творящему — никоея пользы. Всякъ бо глаголя и уча, а не творя, бысть мѣдъ звенящій³: блаженъ, иже творить и учитъ. А опытемія, иже предали святіи отци намъ на спасеніе, подавати съгрѣшающимъ на очищеніе грѣховъ ихъ, а вы ихъ не даєте, а смотрите къ взятію, а они въ грѣсѣхъ пребываютъ: треженъ и четвероженъ, имѣючи неувѣчальны жены, тѣмъ не запрещаєте. Аще тако створяете, то кый успѣхъ вамъ будетъ? Писахъ многаяжды о семъ къ вамъ: аще⁴ у попа умереть жена⁵, да идетъ въ монастырь, имѣетъ священство свое; аще иметъ въ слаботи⁶ пребывать и любити мірскыя сласти, да не поетъ. Аще не послушаетъ⁷ моего словеси⁸, да будетъ неблагословенъ, и тѣя, иже приобщаются съ ними.⁹ Вы же, акы аспиди затыкающе уши свои, тако не слышите, но мыслите въ тѣхъ грѣсѣхъ умерти. И да не буди

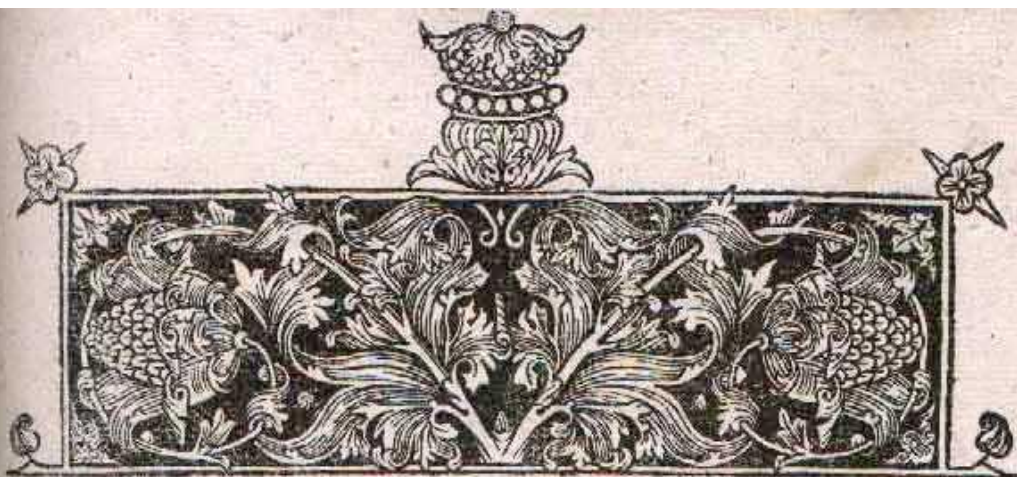
се. Паки пишу вамъ, иже аще будете чада Христова и моя чада приснаа, хотяще предстати безъ осуженія предъ страшнымъ судомъ Христовымъ, послушайте яже отъ святыхъ Отецъ узаконенія; послушайте мене, хотящего и любящего спасенія душамъ вашимъ: возьмете яремъ Христовъ, возьмете крестъ Христовъ, послѣдуйте ему, да приобрящете сторицею въ будущемъ вѣдѣ, животъ вѣчный. Аще паки ослушаетесь словеси моего, въ монастырь не пойдете, имѣю васъ неблагословенныхъ и виѣ священства своего, по апостольскому словеси: «не прелщайтесь, ни блудницы, ни прелюбодѣи, ни хищницы, ни идоложрѣвницы, ни піаницы царства Божіа не наслѣдятъ». Иже бо который попъ упиватися иметъ, а не лишится, то не истинный священникъ Христовъ. Вы же, людие Христовы, языкъ святъ, новое достоаніе, имѣйте страхъ Божій въ собѣ, поминайте судъ, смерть и воскресеніе, праведникомъ животъ вѣчный, а грѣшникомъ муку вѣчную. Въ церковь прибѣгните, отъ имѣнія даръ приносите Богу на очищеніе грѣховъ своихъ; яже о Бозѣ священниковъ любите, и мниховъ любите и чтите, убогихъ милуйте, — вдовицъ и сиротъ, и плененыхъ и въ темницы, каждо по силѣ творите, одѣвай-

Варианты и примечания к 1-му изданию?...

4 Ошибка каноническая... ..

те, да услышите блаженного гласа:	отъ сложенія міра.» Милость Божія и
«приндѣте благословенія Отца моего,	мое благословеніе да будетъ на васъ
наслѣдуйте уготованное вамъ царство	въ вѣкы вѣкомъ, аминь.

Повчання митрополита Петра духовенству і мирянам. 1308-1326рр.

СТЯНУША СЯ И СЕБЕ ОКИТАХУ

И етра апла іе хъ , избраннымъ
пришецемъ разсѣднѣа . понтѣ ,
галагѣн . каппадогѣн . асѣн . нви
дигѣн . попрозрѣнію бга нѣща въ
етѣи дхѣ . въ послѣшніе нкроплѣ
ніе крови іе хъ . благодаѣть вѣмъ
нмнрѣ доумножитсѣа . **престѣпи , пѣ .**

31
нн

Благословенъ бгъ нѣщъ галагѣа іеа хѣ . нже
помнозѣн евои мѣти , порожден насъ въ
оупованіе жнво въскрѣніемъ іе хъ вѣмъ ѡмѣ
рѣвѣ . въ насѣбдїенетѣннѣннѣннѣсквѣрно нне
оувадаемо . съблндено на нбсѣхъ въ вѣсѣхъ . н
же снлои бжїеи съблнденѣи въ вѣроу . въспсѣніе
готоуо нвнѣтисѣа въ вѣрѣа послѣднее . онѣ
мже радѣнитсѣа . мало ннѣще лѣпо бѣтъ ,
прнекорѣнн бѣвшѣ въ разлнчнѣхъ наплѣстѣхъ .
днскѣшеніе вѣшеа въ вѣры . многочнѣннѣннѣ

31
а

**паремїѣ перваѣ , напамѣтъ етѣхъ апла
петра нпаблѣ . братїе , благословенъ бгъ**

31
г

КНИЖКА ИОАННА МНИХА ВИШЕНСКОГО ОТ СВЯТОЙ
АФОНСКОЙ ГОРЫ. В НАПОМИНАНИЕ ВСѢХ ПРАВОСЛАВНЫХ
ХРИСТИЯН...

Глава 3

... Зас оборачаючися к тебѢ, ругателиви иноческаго чину, и чудуюся тому твоему незносному осѢдланю тым тяжким и бременоносным сѢдлом глупства. Чем ся ты смѣиш з инока, иж он не умѣет с тобою говорити и трактовати, як пустое коло млышное, крутячи а выворочаючи безпожиточный тот язык! А што ж ты здорового знаеши, да говориши? А што ж за пожиток иноку от твоеи бесѢды? А от кого ж ся ты научил, да бесѢдуеши добре? Албо ест у сатаны правда? Албо ест у Велиара ²⁴ смирение? Албо ест у князя тмы свѣтъ? Албо ест у диявола скруха и убожество? Да ли не знаеши, иж тые в миру владѣют? Да ли не знаеши, иж тые мирских учят? Да ли не знаеши, иж тые дворян упреумудряют? Албо не знаеши, иж инок ся от тых вырвал? Албо не знаеши, иж инок от тых утек? Албо не знаеши, иж инок перед тыми бѣгает? Албо не знаеши, иж тые инока всѣгда гонят? Чем же ся ты, любимый брате, ругаеши з инока, иж с тобою не умѣет бесѢдовати? Албо мнимаеши, иж ся ты чого пожиточного в замтужѢ научил? Албо мнимаеши, иж ты што цнотливого у курвы слышал? Албо мнимаеши, иж ты што богобойного от шинкарки навывк? Албо мнимаеши, иж ты што розсудного от дудки и скрипки и фрюярника розобрал? Албо мнимаеши, иж ты от трубача, сурмача, пицалника, шамайника, органисты, рекгалисты, инструментисты и бубенисты што о дусѢ и духовных рѣчах коли слышал? Албо мнимаеши, иж ты от псих пастырев, мысливцов или водовозов, возниц или скачомудрец, кухаров или пирогахитрецекаров што о богословии навывкл? Чем ся ругаеши, брате дворянине, з инока, иж не умѣет с тобою говорити? А што ж ты маеши за скарб розуму, да инок с тобою говорит? А што ж за пожиток говорки или бесѢды иноковы с тобою? А чого ж ся инок от тебе научит? Ты зас инока послухати не хочеш? Если тобѢ инок о своем каптурѢ,

или страшилѢ клобуѢ сказовати начнет, прагнучи тебе по любви христианской братской в тот клобук оболочи, да и ты сын божий будеши и слѢд Христов возмеши, бѢсы страшиши и в мирѢ от мира поруган будеши и вѢнец нетлѢнный во царствѢ небесном прияти хочеши, ты, тое от инока слышавши, як от змия бѢжиши. Што ж хочеш, да инок говорит з тобою или котрои мудрости премудрѢйшее от инока слыти хочеши? Только то, чим и како да ся спасеши и князя тмы вѢка сего да избѢгнеши и в пристанище спокойное и затишное Христово уллучиши. И чого ж ся тобѢ, брате милый, хочет от инока? Што ж лѢпшее тобѢ на свѢтѢ хочет даровати инок, яко бѢсѢду о том каптурѢ, или страшилѢ хвостатом, который и царство божие находит? Не ругай же ся, брате милый, з инока, да не поруган в вѢки будеши и липа инокова господина не узриши, и яко ругател и смѢхотворец в геену отидеши! Што ж инок не умѢет говорити с тобою, коли ты инокови бесѢды не приймаеш и, як пес встеклый, от своею пожитку и спасения бѢгаеш? Если зас ты што иноку сказовати хочеши, не маеш ничего такового в скарбѢ сердца своего, чим бы еси инока ползовати мог, але еще бы еси его своими повѢстми и до конца отрул. Уже бо инок от твоего смрада твоеи мудрости свѢтское твоеи начине душеносное очистил, твой разум, который ты носиши, изблювал, извращал, исплювал и тот сосуд душевный слезами помыл, постом, молитвою, скорбми, бѢдами, трудом и подвигом выжег, выпѢк и выполеровал и новое чистое насѢння богословия посѢял. И того ли ради, брате милый, ругаеши инока! И того ли ради дурным зовеши и посмѢваеши инока! Не видиши ли, яко от того ругателя проклятого поруган еси! Не видиши ли, як от того смѢхообрѢтателя посмѢян еси! Или не вѢдаеши, если бы не вмѢл инок с тобою говорити, большее его невмѢлое молчане, нежели твоя изученная философия! Не видиши ли, иж тот на пути живота вѢчного стоит, а ты еще на пути погибелном мирском стоиши! Не видиши ли, яко той ест херувим и серафим, на нем же почивает вышний царь, а на тобѢ еще почивает мирский князь и любов свѢта сего и утѢха его! Яко ся не ужаснеши, посмѢвателю инока Христа, — в котором сѢдит Христос!

А коли начинье посмѣваеши, то и сокровище, в нем лежащее, безчестиши, то ест самого Христа, и которое чести достоин будеши за тую твою смѣлость и вшечный обычай. Вѣру ми ими, если с того руганя, смѣху и хулы не останеши и покаяння за то не учиниши, по смерти не с христианы, але з содомляны в одной обители и кѣмаху ся знайдеши. Не ругайся, да не поруган будеши! Не смѣйся, да не посмѣян будеши! Не безчести, да не обезчещен будеши!

Але зас речеши, яко зло житие мают иноки: по корчмах ходят и упиваются, и по господах обѣды чинят, и приятелство собѣ з мирскими еднают, и до того грошѣ збирают и на лихву дают. О, если грошѣ збирают и на лихву дают и если бы и на лихву не давали, але при собѣ ховали и купа до купы привязовали, грош до гроша для розмноженья прикладали, таковых кромѣ общего жития поединковых иноковгрошолюбителей нѣст достойно иноки едиными називати, бо будет лож крытися в имени. Ты его едным зовеш, и он не сам, але з дияволом-грошовладельцем, и будет хула на иноческое имя, але его смѣле можеш назвати тым именем — иуда, раб и лестец, друг и предател²⁵, образом во апостолѣх, а дѣлом в зрадах, образом в спасаемых, а дѣлом в пропадаемых, образом в учениках, а дѣлом в пропадаемых. «Продам бо, — рече, — Христа и приобретаю имѣния». Подобный бо и сей грошолюбивый иннок чинит глас: «Отвергуся, — рече, — обѣтници своего пострига и соберу грошѣ». А о обѣдах и напиту, если того грошового грѣха иннок не чинит и не имаєт ничего в своем схованю, а трафится ему от того чрева и от того горла звытяжиться, тому нн мало не чюдуйся, и я тому вѣрую, що трафляется и то в нашей земли иноку, иж часом и переначает в корчмѣ. Не все бо пшевица в посѣяню ся находит, але знайдеши другую ниву, которая болей куколю, нижли пшевицѣ народит. Тако ж и межи иноки: в доспѣянию на звытяжство того чрева мало их ест. Тому не дивуйся, абовѣм подвиг и борба ест жизнь тая, которое ты не знаєши, бо еще еси на войну не выбрався, еще еси доматур, еще еси кровоед, мясоед, волоед, скотоед, звѣроед, свиноед, куроед, гускоед, птахоед, сытое, сластное, маслоед,

пирогоед; еще еси периноспал, мякоспал, подушкоспал; еще еси тѢлоугодник; еще еси тѢлолюбител; еще еси кровопрагнител; еще еси перцолюбец, шафранолюбец, имберолюбец, кзвоздиколюбец, кмиколюбец, цукролюбец и других бреден горко- и сладколюбец; еще еси конфактолюбец; еще еси чревобѣсник; еще еси гортановстек; еще еси гортаноигрател; еще еси гортаномудрец; еще еси Детина; еще еси младенец; еще еси млекопий, — яко же ты хочеш бѣду военника, бѣючогося и боручогося, у цицки матернее дома сидячи, розсудити?

Не видиши ли, что рече Павел коринфянам ²⁶: «Молоком вас, — рече, — напоилем, а не цѢлым и твердим кусом стравы». Ато чему? «Для того, — рече, — иж еще не могли есте стравити и нынѢ еще не можете, бо злый, детинный розум маете». Ов бо зовется папѢжник, ов зас нынѢ з евангелия вылѢз, евангелиста ²⁷, ов зас недавно выкрещенный, ов зас суботник ²⁸. Не плоти ли есте? Што ж вам поможет сивизна и красная борода, коли ж розум детиноигралский маете? А Павел не так радит, мовячи: «Не дѢти, — рече, — быванте умы, но злобою младенствуйте, умы же совершени бывайте». Не тое ли ты детинское мудрование страждеши, русине бывший, благочестивый христианин прежде и цѢломудрец Малои Русий, мовлю, с ляхи живуций, и нынѢ одетинѢл еси и раздѢлився, отступивши от Христа, на Кифу, Павла и Аполлоса ²⁹ раздѢлився нынѢ на папѢжника, евангелика, нововыкрещенца и суботника. Не видите ли, иж подетинѢли есте а не только подетинѢли, але смѢле мовлю, што и побѣснили, понеж в прелест заблудили. Або не видиши, иж в православной вѢрѢ немаши инших вымышленых тщеславных нововынайденых тытулов и назвыск всего Востока и круга мирского сторонах собору, толко одно имя, в Антиохии апостолы поданное, «христианин» ³⁰. Не зовутся вси языки, крещенные в имя отца и сына и святого духа, иншим именем, начениши от восходных сторон и до западных не доходячи, где православный со папѢжники смѢшаются, яко у Венеции, КрытѢ и других нациях, и на полудне и полночи кождый отмѢнный своим голосом зовомый язык, а меновите греци, арапи, сѢверани, серби, болгаре,

словяне, арабанаши, мултяне, богданци, москва и наша русь, — толко «християнин». А чем не зовутся патриаршник, царогородец, ани ерусалимец, ани олександриец, ани антиохиец, где головний столы патриархов наших мѣсто содержат? Ато чем не зовутся тым именем? Для того, иж Павел очистил тую прелест, мовячи (як и коринфянам мовил албо мовит): «Роздѣлился Христос или Павел рознялся по вас или Петр или Аполлос?» Подобное и сему: албо в патриархи мы крещены есмо или во имя червьоснѣдна чловѣка, тлѣнию и смраду подлежаща, яко нынѣ латина, здерши хвалу з бога, и на папѣжса вкладают, мовячи: папѣжское вѣры, рымское вѣры, деснократци диявольские, евангелское вѣры, нововыкрещенной вѣры, суботской вѣры. «Или не вѣдаете, — рече Павел, — яко мы не достойны того титулу собѣ накладати». Ато чем? «Для того, иж мы толко слуги и приводци до того целю, то ест вѣры, а сами мы и Петр и другие ничто ж есмо, толко заплату ведлуг своеи працы и стараня кождый приимет». Тое теды видѣвши и зрозумѣвши постановене апостолское, патриархи наши не смѣют своя овца, послѣдующих им, и в свое имя и в свой тытул приволокати и натягати, але еще их от тое прелести (як апостол коринфяны) остерегают и, себе смиряючи, о собѣ овцам своим сказовают, мовячи: «Иж мы, — рече, — ничего ест; есмы толко приводци вас крещенных на збавене и водлуг своее пилности и стараня нашего о вас, овцах наших, заплату приимемо. А если бы и мы погрѣшили в чом, и не заховалися водлуг пристойности стану нашего, и узаконенее нам зкѣвдали и не выполнили, горше нежели вы, простаки, осуждени и в геену ввержени будемо».

Видиши ли, детино руский, в колысѣ роскоши колишущийся, иж ты не знаеш, як ся инок з черевом бьет, товчет, мучит и борет, а ты его хулиши и клеветиши, напившася раз видѣвши. А тое войны, дома ростягаючися, не знаеш? А тое борбы, достатками всякими обсталевавши, не вѣдаеш? Слыхал ли еси нѣколи, в той колысѣ роскошной колишущися, от мамы или от тата или паки от попа о том словѣ, Павлом реченном, як «дух, — мовит, — воюет на тѣло, а тѣло на дух; тые друг другу противятся и борутся один

з одним доты, аж которые з тых звытязство над которым приимет: или тБло над духом, или дух над телом?» Яко ж ты хочеш познати тое и розумѣти, коли ты увес тБло, коли ты увес кров, — а тБло и кров, по Павлу, царства божия не наслѣдит! Видиши ли, детино руский, в колысцѣ роскоши колышущийся, як не знаеш тое войны черевное иноковы, которого хулиши и ругаеш, а сам в пелюхах смраду несытства всѣгда ся валяеш? Не чудуй же ся, детино руский, видѣвши напившогося инока, абовѣм в борьбе стоит и запасу ходит. И много ся трафляет, як двом борцем боручимся: то тому, то сему наверх вискочити, а того под себе подгибати, то тому зас зысподу вимкнутися и верхового наспод перевернути. Так и наше тБло — от землѣ земля — земленого тя тяжсару и покарму прагнет; дух зас горѣ вытягнутися з того мяса ищет, але его тот гной и сласти телесные связали и не пуцают и еще болий прагнути придавляет; диавол зас тБлу пособляет и на душу борет, и многократ от похотей телесных розигравшийся борец з помочником дияволом на погибел душевную из вѣры выбѣгает и в турское обрѣзанство впадает. Ато чинит одно для мясочревохотного и другое для туркинѣ красное, да на мяких постелях спит и безфрасунливую жизнь живет. Изали ж для тых отпалых слѣд Христов и пут живота вѣчного упразнися и погибел? Никако ж! Безсловесно ест тако розумѣти: путь бо Христов цѣл стоит, а тые на погибел, от своєї похоти и несталости вѣк сей дочасний незлюбивши, отпадают. Што и вы в своєї земли недавно пострадали! Тые епископи ваши з сытыми требухами и з много наполненными скрынок и шкатул червоных — албо розумѣеши, на покуту, убозство, крестоношене и совлечене мира и похотей его к папѣжови отбѣгли? Вѣру ми ими и сам бач, иж не для того. Але для чого? Аби оный глас богатого, до себе самого мовячий, угонили, и они тую раду в собѣ так же урадили. Яко ж? Ото так: «Разорѣм благочестивое вѣры житниці! Наши скринки и шкатулы наполненные, и сожиздѣм болий скриниска, поклонившися папѣ. Вѣмы бо, коли мы толко вѣры свое отступимо, тот князь мирский, папа, наши скриниска наполнит, тот наше прагненя

ненасычонное утолит, тот нашк похоти, безпрестани кипячие, установит и загамует. Тогда будемо волност мѢти по своей воли жити. Тогда будемо што хотѢти чинити, коли нас не будет нѢхто глядѢти. Тепер в нас тая дурная Русь жития чистого ищет, тепер в нас цноты, учтивости и доброго сумнения видѢти прагнет, чаго мы нѢмаемо, и для того всѢгды ся от них соромѢмо. Але яко учинѢмо? К папѢ римскому бѢжѢмо. И з того сорома ся выкрутимо, и на Русь, да ся поклонят папѢ, бѢду навалимо, и свое желанием исполнимо, и речемо души нашей: «Душе, имаши многа блага, лежаща на лѢта многа, яжд, пий, веселися, не бойся никого, скачи и грай». Добре есте урадили, добре есте вынашли. А коли вас тое «добре» зрадит, а коли вас што вас спротивного в том постановеню вашем стрѢтит, а коли вам тую раду оный голос («Безумче, в сию нош. душу твою исторгнут от тебе, а яж еси уготовал, кому будет!») посѢчет? Так бо, рече, всякому трафится, который в мир богатѢет, а не в бога. Изали ж для тых отпалых епископов наша христианская вѢра оскудѢла или нарушилася? Изали ущербок нѢкий в слѢду спасеное дороги приняла? Никако же! Тые сами, из вѢры выбѢгши, во яму безвѢрия впали и от себе собѢ смерть зъеднали, а наша вѢра чистая цѢла и здорова стоит. Тако теды и ты от инока не погортайся, если бы еси его и напившася видѢл. Толко з вѢры к папѢжу да не бѢжит! И доколя тот хвост на головѢ носит, покаяться может. А што ты, брате милый, знаеш? И уж ты его пиюча и едуча видел и осудил, а он зась, отшедши з корчмы в свою келию, тот кус смачный и куфел оплакав и отжаловав, и прощение от бога приял. Яко ж ты смѢеши прежде судии суд на божия раба чинити? Не суди ж, брате, да не осужден будеши, и обрати свои очи помысла на себе самого. ...

(Іван Вишенський)

3. Стан конфесійного стилю в новоукраїнський період

Конфесійний стиль українською мовою відроджується в ХІХ столітті, коли з'являються переклади Євангелія М. Шашкевича, переклади Біблії П. Куліша, І. Нечуя-Левицького та ін.

Чи не найпершу спробу перекласти Євангеліє новоукраїнською мовою зробив у кінці 30-их або на самому початку 40-их років XIX ст. знаний письменник-галичанин М.Шашкевич. Зберігся рукопис його перекладу чотирьох глав Євангелія від Матвія. Перший повний переклад Нового Завіту новоукраїнською літературною мовою здійснив Пилип Морачевський (1806 – 1879) – педагог із нинішньої Чернігівщини.

На сьогодні існує шість повних (які включають як Старий Заповіт так і Новий Заповіт) перекладів Біблії українською мовою:

- переклад Пантелеймона Куліша, Івана Пулюя, Івана Нечуй-Левицького, вперше надрукований у 1903 році;
- переклад Івана Огієнка, вперше надрукований у 1962 році;
- переклад Івана Хоменка, вперше надрукований у 1963 році;
- переклад Філарета, вперше надрукований у 2004 році;
- переклад Олександра Гижі, єдиний повний переклад Біблії українською мовою, який ще не надрукований;
- переклад Рафаїла Турконяка, вперше надрукований у 2011 році.

(До речі, Біблія – одна з найбільш розповсюджених і найбільш перекладуваних книг. Загальний тираж Біблії, враховуючи всі видання, сягає майже мільярда екземплярів. До кінця XX ст. Святе Письмо було перекладене майже 2000 мов).

У XIX столітті конфесійний стиль здебільшого був представлений літургійно-богословським підстилем, і то силами одинаків-письменників, такими як П.Куліш. У 1845 р. Т.Шевченко написав цикл “Давидові псалми”, в якому переспівав десять псалмів. Поет використав елементи церковнослов'янської мови, старокнижні слова і форми.

Утім у Західній(підавтрійській Україні) ситуація склалася так, що саме священики склали найбільш прогресивний прошарок інтелігенції, яка взяла на себе релігійну, освітню, виховну функцію. Саме в західноукраїнських землях з'явилися перші проповіді українською мовою, наприклад, Івана Могильницького Олександра Духновича, Маркіяна Шашкевича. Ось уривок проповіді останнього: *«Нині празнує церков святая пам'ять, коли*

Спаситель світа, добувши нас через свою смерть із вічної пропасти і убивши нам дорогу до рая, вертає на небеса, щоб послат и церкві святій і учеником своїм утішителя Бога, Духа Святого. Для того радуймося і веселімся, али радуймося і веселімся так, щоби радість наша була радістю ангелов, а веселість наша, щоб нам благословенство Божоє подала. Для того припоминаю вам, не забувайтеся в вашой радості, аби радість ваша не була радість грішників, але радість правдивих християн. Най буде радість чесна, радість по волі Божой, радість святих, радість Богу мила. Бо ж подумайте самі, нащо ж би вам ся така радість придала, котора би для дуи ваших була нещастєм, вічною смертію, такая радість була би солоденькою трутизною, що розриває утробу і підтинає життя; часочок, годинка, днина веселости, а безконечні віки смутку і недолі. Хвилька солодоців, а вічнії потому горищі»....«Проте ще раз припоминаю вам і прошу вас, радість ваша най буде християнская. Побачимо ж, яка ж то єсть радість християнская. Не мовлю я, щоби ся зродиною своєю, з приятелями і з добрими, чесними людьми не потішити, не розвеселитися, не забавитися, однако ж без образи Божой, без гріха, бо питаюся вас самих, скажіть, чи ж була би така радість Богу мила, коли би, зійшовиися, сталистися напивати, здоровля своє марнувати, словами і ділами Бога милосердного прогнівляти і, як то часто буває, межи собою вадитися і сварити? О, вірте мені, такая радість не веде на спасеніє, али на проклятіє вічне...».

Українськомовні проповіді з'являються новою українською літературною мовою і в Східній Україні в II пол. XIX століття.

На початку XX ст. справжнього розвитку конфесійний стиль українською мовою досягає на Сході України під проводом митрополита Василя Липківського, а в 30 р.р. XXст. на Західній Україні на чолі з митрополитом Андрієм Шептицьким.

Мовознавець Т. А. Коць відзначає особливу роль у становленні сакрального стилю української мови Івана Огієнка (митрополита Іларіона),

який був Міністром віросповідань УНР і 24 вересня 1919 року розіслав наказ, у якому говориться, що Євангеліє в церквах, де є змога, має читатися українською мовою: «... усі служби Божі, усі читання і співи в церкві, усі треби неодмінно правити з українською вимовою, себто так, як було на Вкраїні довгі віки».

У середині 40-х років після нищення української церкви занепадає її конфесійний стиль, який повернувся в українську мову, звідки був усунутий разом із секуляризацією релігійного життя, тільки на поч. 90-х рр. ХХ століття. І як окремий функційний різновид української мови останнім часом відновлюється й посідає належне місце у системі стилів літературної мови. Сучасному конфесійному стилю притаманні принаймі дві конститутивні ознаки: урочистість як стилістична домінанта та стандартність.

4. Основні риси сучасного конфесійного стилю та сфера його застосування, підстилі конфесійного стилю

Разом із назвою *конфесійний стиль* вживається також ряд варіантних термінів: *богословський стиль*, *сакральний стиль*, *релігійний стиль*, *священна мова*, *свята мова*, *культова мова*

Конфесійний стиль обслуговує сферу релігійних стосунків, релігійні потреби суспільства. Функціонує він у культових установах – церквах, монастирях, скитах, теологічних навчальних закладах (найбільші в Києві, Львові, Одесі), молитовних будинках; у релігійних громадах, родинах віруючих. Це стиль перекладної культової літератури (Біблія, житія, апокрифи тощо) та літератури оригінальної (проповіді, постання, тлумачення Святого Письма, молитви, богослужбова навчальна література), стиль релігійних служб (літургій) та відправ(треб) (хрещення, вінчання, миропомазання, причащення та ін.).

Основні риси конфесійного стилю. Конфесійний стиль використовується віруючими у спілкуванні з Богом, для збереження культових ритуалів, об'нання віруючих у щиросердній вірі в Бога. Тому цей стиль

характеризується особливою урочистістю і піднесеністю, благозвуччям, символізмом та стійкістю стильової норми.

Мовні особливості конфесійного стилю:

фонетичний рівень

-особлива, піднесена ритмомелодика фрази.

лексико-фразеологічний рівень

Найвиразніше характеризує конфесійні тексти їх лексичний склад. У текстах сконцентрована велика кількість старословянсько-грецької конфесійної лексики. Серед лексико-семантичних груп цього стилю типовими є:

-слова для найменування Бога та явищ потойбічного світу (*Небесний Отець, Божий Син, Святий Дух, Спаситель, Царство Небесне. Царство Боже, рай, вічне життя, небеса*);

-слова для найменування стосунків людини й Бога (*вірувати, молитися, заповіді, воскресіння, покаєння, праведні, грішні, благодать*);

-значна кількість старослов'янizmів (церковнослов'янizmів), які використовуються у прямій номінативній функції.

Мова культових творів, що апелює до душевних переживань людини, дуже образна, вона багата на такі засоби:

-епітети, повтори, метафори, алегорії, символи, загалом слова та вислови з переносним значенням.

граматичний рівень

-інверсія слів, словосполучень, речень;

-повтори слів і словосполучень;

-використання риторичних питань.

Питання із підстилями конфесійного стилю на сьогодні обговорюване, але історично сформованими є такі підстилі:

- Священного Писання, або Біблійний;
- літургійно-богословський;
- агіографічний, або житійний;
- проповідницький;

- науково-богословський;
- катехізичний, або навчально-релігійний;

Дослідниця Л. Мацько, наприклад, виділяє такі підстилі:

- власне конфесійний
- конфесійно-популярний;
- конфесійно-навчальний;
- конфесійно-обрядовий;
- конфесійно-публіцистичний.